

پیاده‌سازی و اجرای اقتصاد مقاومتی در سازمان‌های دریایی کشور (موردکاوی: اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان)

ابوطالب مطلبی‌ورکانی^۱، حمیدرضا تهمک^۲

abu.m5656@yahoo.com

- ۱- استادیار دانشکده ناوبری و فرماندهی کشتی، دانشگاه علوم دریایی امام خمینی (ره) نوشهر
 ۲- کارشناس ارشد دریانوردی- بندر و کشتیرانی، دانشگاه دریانوردی و علوم دریایی چابهار

چکیده

اقتصاد مقاومتی به‌عنوان یک اصل از طرف مقام معظم رهبری مطرح و در محافل و سخنرانی‌های مختلفی از آن یاد شده است. این تحقیق به‌وسیله‌ی پرسشنامه و با هدف بررسی پیاده‌سازی و اجرای اقتصاد مقاومتی در سازمان‌های دریایی کشور انجام شده است. ۳۳ شاخص پرسشنامه در قالب هفت رویکرد جهادی، انعطاف‌پذیری، فرصت‌سازی، مولد، درون‌زا، پیشرو و برون‌گرا مطرح شده است. پرسشنامه در مطالعه مقدماتی دارای پایایی با ضریب ۰/۹۵۸ بود. بر اساس جدول مورگان حداقل اندازه نمونه برابر ۲۷۴ نفر است. نتایج تحقیق نشان داد که در اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان، رویکردهای جهادی، درون‌زا، برون‌گرا، انعطاف‌پذیری، فرصت‌سازی، مولد و پیشرو به‌عنوان رویکردهای مطرح در اقتصادی مقاومتی، تا به حال به‌صورت مؤثر و کارا، پیاده‌سازی و اجرا نشده است. بر اساس نتایج به دست آمده، می‌توان پیشنهادهایی ارائه داد که عبارت‌اند از: مشوق‌های سازمانی برای اجراکنندگان طرح اقتصاد مقاومتی در نظر گرفته شود، نظام مالی سازمان همگام با طرح اقتصاد مقاومتی اصلاح گردد، زمینه‌های مبادلات علمی با کشورهای همسایه ایجاد شود و دیپلماسی‌های لازم جهت حمایت از اقتصاد مقاومتی انجام شود.

واژگان کلیدی: اقتصاد مقاومتی، پیاده‌سازی و اجرا، سازمان‌های دریایی

تاریخ دریافت مقاله : ۹۶/۰۴/۲۳

تاریخ پذیرش مقاله : ۹۶/۰۶/۱۰

۱. مقدمه

نخستین مفهوم قابل استنباط از اقتصاد مقاومتی این است که ما در یک میدان رقابتی، تعاملی و تخصصی قرار داریم که می‌بایست جهت نیل به اهداف این فضا را مدیریت کنیم. قاعدتاً در چنین فضایی هم دشمن بیرونی وجود دارد هم دشمن داخلی و از طرف دیگر امکانات بیرونی و داخلی نیز فراهم است [۱]. پس اقتصاد مقاومتی یعنی اقتصادی که این نوع مؤلفه‌ها را به خوبی می‌فهمد و جامعه را بر اساس آن مدیریت می‌کند. اقتصاد مقاومتی با اقتصاد اسلامی بیگانه نیست، بلکه می‌توان گفت یک نوع مکمل اقتضایی آن است که به ضرورت زمان فعلی ما باز می‌گردد و در شرایط فعلی تحریم ضرورت آن دو چندان است. از این رو وقتی می‌گوییم اقتصاد مقاومتی یعنی اینکه ما می‌خواهیم از حیثیت و هویت خودمان در مقابل دشمن یا رقیب دفاع کنیم و باید هر الزامی را که این مقاومت و دفاع نیاز دارد، وارد برنامه‌ریزی و استراتژی‌های اقتصادی خود کنیم. با این تعریف اقتصاد مقاومتی به نظام اقتصادی ملت، یا گروه اجتماعی مقاومتی اشاره دارد که در راستای احقاق حقوق خود یا پیگیری اهداف سیاسی که از نظر آنها برحق است، مبارزه می‌کنند.

اصطلاح اقتصاد مقاومتی اولین بار در سال ۲۰۰۵ پس از محاصره غزه توسط اسرائیل که مواد غذایی و نهاده‌های اولیه برای تولید و پیشرفت اقتصادی را نیز شامل می‌شد و ناتوانی غزه در صادرات، امکان صادرات و کشت بسیاری از محصولات کشاورزی را کاهش داده بود مورد استفاده قرار گرفت و ضوابط و معیارهای حاکم بر مفهوم اقتصاد مقاومتی شناسایی گردید [۲].

اقتصاد مقاومتی به همراه جهاد یا مجاهدت واژه‌ای با بار معنایی بسیار عمیق از لحاظ لغوی و در بعضی موارد دارای فرهنگ خاص به خود است به معنای مشقت و زحمت و همچنین به معنای توان و «جهد و جُهد». جهاد در لغت از ریشه طاق است لذا کلمه جهاد معنای تلاش حداکثری یا تلاش در شرایط خاص و ویژه را با خود حمل می‌کند و علاوه بر این جهاد در فرهنگ ۱۴۰۰ ساله اسلام نیز دارای معنای خاصی است که از یک حرکت مقدس و مبارزه گونه مذهبی حکایت می‌کند؛ به طوری که همواره وجود اختیار

اعلام حکم جهاد در یک مقوله خاص (غالباً دفاعی) در دست علمای اسلام و حکومت‌های اسلامی از برتری‌های خاص و استراتژیک جوامع اسلامی برشمرده شده است. کلمه جهاد در فرهنگ اسلامی همواره یاد آور واژه شهادت نیز بوده است. اما با نگاهی به دوره معاصر و تاریخچه انقلاب در می‌یابیم که واژه جهاد از بار معنایی خاصی نیز در تاریخ انقلاب اسلامی برخوردار است که اندکی با موارد ذکر شده قبلی متفاوت است و این در حقیقت از هنرهای امام عظیم‌الشان بود که از واژه جهاد و حکم جهاد برای جنگ تحمیلی استفاده نکرد و در حقیقت با این عمل نشان داد که این جنگ علی‌رغم به صف کشیده شدن همه جبهه کفر در برابر انقلاب اسلامی جنگی نبود که بخواهیم در آن همه داشته‌های خود را رونمایی کنیم و از نهایت پتانسیل‌های جامعه اسلامی بهره ببریم [۳].

برخی از تعاریف مختلفی که مرتبط با اقتصاد مقاومتی است به شرح زیر می‌باشد:

منظور از اقتصاد واقعی یک اقتصاد مقاومتی فعال و پویاست نه یک اقتصاد منفعل و بسته. چنانکه مقاومت برای دفع موانع پیشرفت و کوشش در مسیر مهم حرکت و پیشرفت تعریف می‌شود [۴]. اقتصاد مقاومتی به معنی تشخیص حوزه‌های فشار و متعاقباً تلاش برای کنترل و بی‌اثر کردن آن تاثیرها می‌باشد و در شرایط آرمانی تبدیل چنین فشارهایی به فرصت است همچنین برای رسیدن به اقتصاد مقاومتی باید وابستگی‌های خارجی کاهش یابد و بر تولید داخلی کشور و تلاش برای خوداتکایی تاکید گردد. طبق نظر دولت‌مردان ایران در تعریف اقتصاد مقاومتی، ضرورت مقاومت برای رد کردن فشارها و عبور از سختی‌ها برای رسیدن به نقاط مثبت ملی نیاز است. این روش اقتصادی از نظر تعریف با اقتصاد ریاضتی تفاوت دارد. اقتصاد ریاضتی به طریقی گفته می‌شود که دولت‌ها برای کاهش هزینه‌ها و رفع کسری بودجه، به کاهش و یا حذف ارائه برخی خدمات و مزایای عمومی دست می‌زنند. این طرح که به منظور مقابله با کسری بودجه توسط برخی دولت‌ها انجام می‌شود گاهی اوقات به افزایش میزان مالیات و افزایش دریافت وام‌ها و کمک‌های مالی خارجی می‌انجامد. درحالیکه اقتصاد مقاومتی به تشخیص حوزه‌های فشار یا در شرایط کنونی تحریم و متعاقباً تلاش برای کنترل و بی‌اثر کردن و در شرایط آرمانی تبدیل چنین

عنوان یکی از مراکز اصلی خدمات محسوب می‌شوند و کانون اصلی تجارت با جهان می‌باشند که طی سال‌های اخیر نقش فزاینده‌ای در اقتصاد ملی کسب کرده‌اند. نقش آفرینی بنادر در اقتصاد کشورها نه فقط در ایران که در بسیاری از کشورهای جهان از جمله کشورهای پیرامونی خلیج فارس و دریای عمان نیز درک شده و هر کدام از این کشورها همگام با توسعه در زمینه‌های مختلف از تولید انرژی گرفته و توسعه حمل و نقل تا بهره‌برداری از میدان نفتی و توسعه زیرساخت‌های گردشگری، در توسعه بنادر خویش گام نهاده‌اند تا سهم خود را از این حوزه افزایش دهند. سرمایه‌گذاری کشورها در عرصه‌های بندری و دریایی به‌عنوان یک صنعت زیرساختی عمدتاً با دو هدف اصلی صورت می‌گیرد. ابتدا این که این عرصه سرشار از فرصت‌های بزرگ توسعه‌مندی و تأثیرگذار در سایر حوزه‌های زیردستی و مکمل زنجیره حمل و نقل، صنعت، پتروشیمی و غیره است و از سوی دیگر درآمد بالایی با ایجاد ارزش افزوده و توأم با اشتغال و کارآفرینی پایدار برای کشورها به ارمغان می‌آورد که تقریباً در هیچ حوزه‌ای به اندازه آن قابل اتکا نیست. بنادر کشورها پیشانی اقتصادی و تجاری آنها نیز بشمار می‌روند و به همین دلیل است که عمده شهرهای بزرگ جهان در کنار دریاها بنا شده‌اند تا تصویری شایسته از حرکت عمومی ملت‌ها برای بسط و گسترش ارتباط با جهان و بهره‌مندی از ظرفیت دریاها باشند تا هم سرعت توسعه خویش را افزایش دهند و هم فرصت صدور تولیدات خود را با هزینه‌های کمتر فراهم کنند. بنابر آمارهای موجود سهم اقتصاد بندری و دریایی در سال ۲۰۱۵ به مرز ۳۵ میلیارد دلار در منطقه خلیج فارس و دریای عمان رسید که این میزان جدای از درآمدهایی است که هر کدام از کشورها می‌توانند در حوزه ترانزیت و ترانزیت کالاها از طریق و یا به وسیله بنادر خود انجام دهند. این میزان به اندازه‌ای برای کشورها و سوسه‌انگیز است که سرمایه‌گذاری‌ها در حوزه بنادر نه تنها در افزایش درآمد ملی این کشورها مؤثر است بلکه اشتغال، آبادانی، توسعه و رفاه و برخورداری مردم را به دنبال خواهد داشت و سطح امنیت اقتصادی و سیاسی کشورها را متناسب با افزایش توانمندی‌های بندری و دریایی آنها ارتقا می‌دهد. نگاهی به وضعیت موجود کشورهای حاشیه خلیج فارس در بهره‌مندی از بنادر و

فشارهایی به فرصت می‌پردازد. که قطعاً باور و مشارکت همگانی و اعمال مدیریت‌های عقلایی و مدبرانه پیش شرط و الزام چنین موضوعی است. اقتصاد مقاومتی کاهش وابستگی‌ها و تأکید روی مزیت‌های تولید داخل و تلاش برای خوداتکایی است [۵] و [۶].

طبق گفته‌های برخی از اقتصاددانان درباره اقتصاد مقاومتی، این نوع اقتصاد معمولاً در رویارویی و تقابل با اقتصاد وابسته و مصرف‌کننده یک کشور قرار می‌گیرد که منفعل نیست و در مقابل اهداف اقتصادی سلطه ایستادگی نموده و سعی در تغییر ساختارهای اقتصادی موجود و بومی‌سازی آن بر اساس جهانی‌سازی و اهداف دارد. برای تداوم این نوع اقتصاد، می‌بایست هرچه بیشتر به سمت محدودکردن استفاده از منابع نفتی و رهایی از اتکای اقتصاد کشور به این منابع حرکت کرد و توجه داشت که اقتصاد مقاومتی در شرایطی معنا پیدا می‌کند که جنگی وجود داشته باشد و در برابر جنگ اقتصادی و همچنین جنگ نرم دشمن است که اقتصاد مقاومتی معنا می‌یابد [۶].

امروز علی‌رغم آنکه بر ورود کشورمان به بازارهای صادرات جهانی و منطقه‌ای و ایجاد بسترهای حضور در آنها برای توسعه صادرات غیر نفتی کشور احساس ضرورت می‌شود، به واسطه تأثیر عوامل متعددی از قبیل مصنوعی بودن نرخ ارز و سایر محدودیت‌های ساختاری کشور و عدم انطباق آن با ساختارهای حاکم بر دنیا در حوزه‌های مختلف، این مهم با مشکلات خاص خود روبروست. در واقع درک این ضرورت و محدودیت‌هاست که اهمیت مبنای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی را در حوزه دریایی و بندری روشن می‌کند.

سهم ارزش افزوده بخش خدمات در اکثر کشورهای جهان از سهم ارزش افزوده سایر بخش‌های اقتصادی بیشتر است. این بنگاه‌های کوچک و بزرگ هستند که اقتصادهای نوین را به پیش می‌برند. اکنون خدمات بار مسئولیت ایجاد بخش اعظم مشاغل جدید را بر عهده دارند. جمعیت شاغل بخش خدمات در اکثر کشورها همواره از جمعیت شاغل بخش‌های دیگر بیشتر است [۷]. یکی از بخش‌های مهم در ارائه خدمات بندری کشورمان، سازمان بنادر و دریانوردی و بخصوص اداره کل‌های این سازمان در جنوب ایران هستند. این نوع سازمان‌ها به

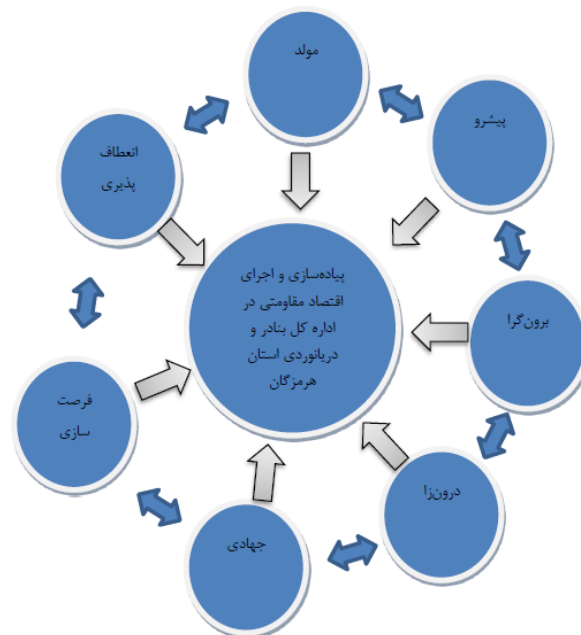
موقعیت بنادر خود را در شرایط متغیر اقتصاد جهانی حفظ کنند و با یک برنامه‌ریزی مدون و مقاومت محور به سمت جلو حرکت کنند. لزوم طراحی یک برنامه مناسب برای بندر و دریا دانستن و در واقع بررسی وضعیت پیاده سازی مبانی اقتصاد مقاومتی در آن است.

۲. مدل و روش شناسی تحقیق

اقتصاد مقاومتی به‌عنوان یک اصل از طرف مقام معظم رهبری مطرح شده که در محافل و سخنرانی‌هایی متفاوتی از این اصل یاد شده است. از جمله سازمان‌های مهم و تأثیرگذار در اقتصاد کشور، سازمان‌های بندری و دریایی می‌باشند. نیاز به تحقیقی در این زمینه است که پس از گذشت چند سال، نشان داده شود که سازمان‌های دریایی بعنوان یکی از ارکان اصلی اقتصاد کشور، در پیاده‌سازی و اجرای این اصل مهم اقتصادی در چه وضعیتی هستند. در این تحقیق ۳۳ شاخص در قالب ۷ رویکرد، بعنوان عوامل بررسی میزان پیاده‌سازی و اجرای اقتصاد مقاومتی در سازمان‌های دریایی کشور در نظر گرفته شده است. این تحقیق به صورت مورد کاوی در اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان انجام شده است. بر اساس مدل پیشنهادی تحقیق، ۷ رویکرد در پیاده‌سازی و اجرای اقتصاد مقاومتی در اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان بوده است؛ همچنین این ۷ رویکرد، با یکدیگر دارای ارتباط و همبستگی هستند که می‌توانند بر یکدیگر، تاثیر متقابل داشته باشند.

سواحل‌شان در کسب سهم از تجارت منطقه‌ای در حوزه بندر و دریا نشان‌گر مجموعه آمارهایی است که لزوم جدیت هر چه بیشتر بنادر ایران را برای جلوگیری از عقب نماندن از این عرصه طلب می‌کند [۸].

مجتمع بندری شهید رجایی بندرعباس به عنوان بزرگترین بندر تجاری تحت نظر اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان، از مهمترین بنادر ایران به شمار می‌رود، با ظرفیت تخلیه و بارگیری سالانه حدود ۱۰۰ میلیون تن کالا، به تنهایی بیش از ۵۵ درصد صادرات و واردات و ۷۰ درصد ترانزیت بنادر کشور را برعهده دارد. همچنین تخلیه ۹۰ درصد بارگیری کالاهای کانتینری کشور در این مجتمع انجام می‌گیرد. این بندر در فاصله ۲۳ کیلومتری غرب بندرعباس واقع شده و با بیش از ۴۸۰۰ هکتار وسعت (محدوده عملیاتی و پس کرانه)، ظرفیت پذیرش سالانه بیش از ۸۸ میلیون تن کالا را دارد. این بندر در سال ۲۰۱۲ با ۸۰ بندر جهان، تبادل کالا انجام می‌داد و با برخورداری از ۱۸ دستگاه جرثقیل دروازه‌ای، و حدود ۴۰ پست اسکله و با در اختیار داشتن بزرگترین و پیشرفته ترین ترمینال‌های کانتینری کشور، توانایی پهلودهی انواع کشتی‌های اقیانوس پیما را داراست. تا پیش از شروع تحریم‌ها علیه ایران و این بندر، ۳۰ خط کشتیرانی جهان، اقدام به تخلیه کالاهای خود در این بندر می‌نمودند. اما متأسفانه تحریم‌ها این بندر را با چند پله سقوط نسبت به گذشته، در رتبه ۵۹ جهان قرار داد. این امر تجربه‌ای است برای سازمان‌های دریایی کشور ایران و بخصوص سازمان بنادر و دریانوردی که به اتخاذ و اجرای تدابیر اقتصاد مقاومتی مرتبط با حوزه بندر و دریا بپردازند تا بتوانند

شکل (۱) مدل مفهومی پیشنهادی تحقیق

۳. رویکرد فرصت‌سازی بعنوان یکی از رویکردهای اقتصاد مقاومتی، در اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان پیاده‌سازی و اجرا شده است.
  ۴. رویکرد مولد بعنوان یکی از رویکردهای اقتصاد مقاومتی، در اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان پیاده‌سازی و اجرا شده است.
  ۵. رویکرد درون‌زا بعنوان یکی از رویکردهای اقتصاد مقاومتی، در اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان پیاده‌سازی و اجرا شده است.
  ۶. رویکرد پیشرو بعنوان یکی از رویکردهای اقتصاد مقاومتی، در اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان پیاده‌سازی و اجرا شده است.
  ۷. رویکرد برون‌گرا بعنوان یکی از رویکردهای اقتصاد مقاومتی، در اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان پیاده‌سازی و اجرا شده است.
- روش مطالعه تحقیق، تحلیلی و بر مبنای داده‌های کتابخانه‌ای است؛ همچنین تحقیق حاضر با استفاده از بررسی و پژوهش میدانی است. در این تحقیق میدانی نظر کارشناسان اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان از طریق پرسشنامه سنجیده شده است. پرسشنامه شامل ۳۳

- شکل ۱، مدل مفهومی ترسیم شده‌ی تحقیق را نشان می‌دهد. در شکل ۱ به وسیله فلش‌های یک طرفه و دو طرفه، ارتباط بین متغیرهای اصلی با یکدیگر و نحوه‌ی ارتباط آنها با تأثیری که بر پیاده‌سازی و اجرای اقتصاد مقاومتی دارند، مشخص شده است. این مدل ارائه شده که به‌عنوان مدل ذهنی است، دو نوع ارتباط را نشان می‌دهد. می‌توان گفت که فاکتورهای اصلی با یکدیگر در ارتباط هستند و آنها بعنوان رویکردهای اقتصاد مقاومتی، در اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان تحقق یافته است یا اینکه این رویکردها هنوز تحقیق پیدا نکرده است. این دو نوع ارتباط و درستی یا نادرستی مدل ترسیم شده پیشنهادی در ادامه‌ی تحقیق مورد آزمون قرار می‌گیرند. همانطور که در مدل مفهومی پیشنهادی نیز نشان داده شده است، این تحقیق دارای ۷ فرضیه می‌باشد که عبارت‌اند از:
۱. رویکرد جهادی بعنوان یکی از رویکردهای اقتصاد مقاومتی، در اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان پیاده‌سازی و اجرا شده است.
  ۲. رویکرد انعطاف‌پذیری بعنوان یکی از رویکردهای اقتصاد مقاومتی، در اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان پیاده‌سازی و اجرا شده است.

کرونباخ به دست آمده برای هر کدام از رویکردها نیز به صورت مجزا در جدول ۱ بیان شده است.

رویکردها	تعداد شاخصها	ضریب کرونباخ	آلفای کرونباخ
جهادی	۴	۰/۹۲۷	
انعطاف پذیری	۳	۰/۸۴۴	
فرصت سازی	۷	۰/۹۰۰	
مولد	۳	۰/۷۹۸	
درونزا	۵	۰/۸۴۳	
پیشرو	۵	۰/۸۳۱	
برون گرا	۶	۰/۸۸۴	
کل پرسشنامه	۳۳	۰/۹۵۸	

۳. یافته‌های تحقیق

نتایج بدست آمده از پرسشنامه‌ها، امتیاز متوسط هر یک از رویکردهای اقتصاد مقاومتی را در اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان نشان می‌دهد. نتایج در جدول ۲ نشان داده شده است (با توجه به امتیاز هر سوال بر اساس طیف لیکرت، حداکثر امتیاز ۵ و حداقل امتیاز ۱ خواهد بود).

رویکردها	امتیاز به دست آمده از تحقیق
جهادی	۲/۶۰۴۱
انعطاف پذیری	۲/۱۷۰۲
فرصت سازی	۲/۵۱۰۴
مولد	۲/۲۹۴۰
درونزا	۲/۵۸۲۹
پیشرو	۲/۳۷۸۶
برون گرا	۲/۵۲۳۳

در جدول ۲، رویکرد جهادی با میانگین ۲/۶۰۴۱، بیشترین تحقق را در بین رویکردهای مربوط به اقتصاد مقاومتی داشته است. پس از آن نیز به ترتیب رویکردهای درونزا، برون گرا، فرصت سازی، پیشرو و مولد قرار دارند. از نظر میانگین رویکردها، کمترین میانگین مربوط به رویکرد انعطاف پذیری می‌باشد. از نظر اینکه این میانگینها با

شاخص است که بر اساس طیف لیکرت مورد آزمون و بررسی قرار گرفته‌اند. از طیف لیکرت ۵ گزینه‌ای استفاده شده است. از امتیاز ۱ (بسیار کم) تا ۵ (خیلی زیاد) برای گزینه‌ها در نظر گرفته شده است که درجه اهمیت هر کدام از رویکردها را در میزان پیاده‌سازی و اجرای اقتصاد مقاومتی نشان می‌دهد. امتیازات پرسشنامه به این نحو است: بسیار کم (امتیاز ۱)، کم (امتیاز ۲)، متوسط (امتیاز ۳)، زیاد (امتیاز ۴) و خیلی زیاد (امتیاز ۵). ۳۳ شاخصی که در پرسشنامه ارائه شده است، در قالب ۷ رویکرد مطرح می‌شود. شاخص‌های پرسشنامه تحقیق بر اساس فاکتورها و شاخص‌های لازمه‌ی اجرای اقتصاد مقاومتی (مطرح شده از طرف معاونت علمی و فن‌آوری ریاست جمهوری) بیان شده است. پس از استخراج شاخص‌ها و فاکتورهای تحقیق، کار بومی‌سازی آن در سازمان‌های دریایی کشور انجام گرفت. این شاخص‌ها به تایید اساتید دانشگاهی در زمینه علوم دریایی و کارشناسان مربوطه دریایی و بندری رسیده است که نشان از تایید روایی (Validity) محتوا (سازه) پرسشنامه‌ی تحقیق دارد. در ساخت پرسشنامه تحقیق از شاخص‌ها و رویکردهای استاندارد استفاده شده است. پرسشنامه از روایی منطقی برخوردار بوده است. تعداد کارشناسان سازمان مورد مطالعه شامل ۹۶۰ نفر (جامعه آماری) بود. بر اساس جدول مورگان، حداقل تعداد نمونه برابر ۲۷۴ نفر بوده است. ۳۰۰ پرسشنامه (پس از تایید پایایی در مطالعه مقدماتی) در میان اعضای جامعه با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده توزیع گردید. از کل پرسشنامه‌های توزیعی، ۲۸۱ پرسشنامه (حدود ۹۴٪ از کل پرسشنامه‌های توزیعی) قابلیت تجزیه و تحلیل علمی داشتند که تحلیل‌های آماری بر اساس آنها صورت گرفته است.

جهت تایید پایایی (Reliability) پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. در پیش آزمون تحقیق، پرسشنامه در میان ۳۵ نفر از اعضای نمونه توزیع و جمع‌آوری شد. در آزمون مقدماتی (پیش آزمون) امتیاز ضریب آلفای کرونباخ کل پرسشنامه (۳۳ شاخص) برابر ۰/۹۵۸ به دست آمد که قابل قبول می‌باشد؛ چرا که در آزمون مقدماتی، ضریب آلفای کرونباخ بالاتر از ۰/۷ نشان از مورد تایید بودن پرسشنامه‌ی تحقیق است. ضریب آلفای

یکدیگر دارای اختلاف معناداری هستند یا اینکه هر کدام در یک سطح و رتبه قرار دارند، در ادامه به وسیله آزمون-های مربوطه مورد سنجش قرار می‌گیرند. جهت اجرای آزمون‌های آماری استنباطی، ابتدا جهت مشخص شدن نوع توزیع داده‌ها، از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف (K-S) استفاده خواهد شد. در آزمون کولموگروف-اسمیرنوف، دو فرضیه وجود دارد که عبارت‌اند از: H_0 : توزیع داده‌ها نرمال است.

H_1 : توزیع داده‌ها نرمال نیست. جدول ۳ شامل آماره آزمون کولموگروف-اسمیرنوف و سطح معنی‌داری متغیرها می‌باشد. چنانچه مقدار سطح معنی‌داری بزرگتر از مقدار خطا $0/05$ باشد داده‌ها نرمال هستند (فرض صفر) و در صورتی که مقدار سطح معنی‌داری کوچکتر از مقدار خطا $0/05$ باشد داده‌ها از توزیع نرمال تبعیت نمی‌کنند (فرض یک).

جدول (۳) نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرنوف متغیرهای پژوهش

رویکردها	مقدار آماره Z	سطح معنی‌داری	نتیجه آزمون
جهادی	۳/۵۱۰	۰/۰۰۰	رد H_0 و تایید H_1 (توزیع داده‌ها نرمال نیست)
انعطاف‌پذیری	۵/۸۹۳	۰/۰۰۰	رد H_0 و تایید H_1 (توزیع داده‌ها نرمال نیست)
فرصت‌سازی	۳/۰۴۱	۰/۰۰۰	رد H_0 و تایید H_1 (توزیع داده‌ها نرمال نیست)
مولد	۳/۵۳۲	۰/۰۰۰	رد H_0 و تایید H_1 (توزیع داده‌ها نرمال نیست)
درون‌زا	۲/۴۷۲	۰/۰۰۰	رد H_0 و تایید H_1 (توزیع داده‌ها نرمال نیست)
پیشرو	۳/۰۲۹	۰/۰۰۰	رد H_0 و تایید H_1 (توزیع داده‌ها نرمال نیست)
برون‌گرا	۳/۲۱۴	۰/۰۰۰	رد H_0 و تایید H_1 (توزیع داده‌ها نرمال نیست)

همانطور که در جدول ۳ مشاهده می‌گردد، سطح معنی‌داری تمامی متغیرهای تحقیق از $0/05$ کوچکتر می‌باشد، بنابراین متغیرهای تحقیق از توزیع غیرنرمال برخوردار می‌باشند. در ادامه تحقیق نیز جهت تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق از آزمون‌های آماری غیرنرمال (ناپارامتریک) استفاده خواهد شد. در ادامه تحقیق، جهت رتبه‌بندی

رویکردهای تحقیق از آزمون فریدمن که آزمونی ناپارامتریک است، استفاده شده است. در این آزمون، هفت رویکرد جهادی، انعطاف‌پذیری، فرصت‌سازی، مولد، درون-زا، پیشرو و برون‌گرا مورد سنجش قرار گرفته است و نتایج آن نیز در جدول ۴ بیان شده است.

جدول (۴) نتایج آزمون فریدمن

رویکردها	امتیاز	رتبه	تعداد	کای دو	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
جهادی	۴/۵۷	۳				
انعطاف‌پذیری	۲/۶۲	۷				
فرصت‌سازی	۴/۱۵	۵				
مولد	۴/۵۴	۴	۲۸۱	۲۵۵/۴۲۵	۶	۰/۰۰۰
درون‌زا	۴/۶۴	۲				
پیشرو	۳/۴۹	۶				
برون‌گرا	۴/۹۸	۱				

با توجه به امتیازاتی که در جدول ۴ بیان شده است، رویکرد برون‌گرا بیشترین نمود جهت تحقق برنامه اقتصاد

مقاومتی داشته است. پس از آن نیز به ترتیب فاکتورهای درون‌زا، جهادی، مولد، فرصت‌سازی و پیشرو قرار می-

میزان همبستگی بین رویکردها از ضریب همبستگی اسپیرمن (ضریب همبستگی ناپارامتریک) استفاده می‌شود. در سنجش دو به دو بین تمامی متغیرهای تحقیق، سطح معنی‌داری در تمامی سنجش‌ها کمتر از ۰/۰۵ است؛ که نشان می‌دهد تمامی متغیرهای تحقیق با یکدیگر همبستگی دارند. از میزان همبستگی اسپیرمن که در این جدول بیان شده است، می‌توان دریافت که میزان همبستگی متغیرها با یکدیگر نیز زیاد است.

گیرند. در سازمان مورد تحقیق، از نظر پاسخ‌دهندگان، رویکرد انعطاف‌پذیری کمترین نمود را داشته است. با توجه به سطح معنی‌داری مطرح‌شده در جدول ۴، می‌توان گفت که این رتبه‌ها دارای اختلاف معناداری هستند. برای تایید یا رد همبستگی بین رویکردهای تحقیق که در مدل مفهومی پیشنهادی تحقیق (شکل ۱) ادعا شده است، نیاز به انجام آزمون‌های همبستگی وجود دارد که نشان داده شود متغیرهای تحقیق با یکدیگر همبستگی دارند یا این که از یکدیگر مستقل هستند. جهت مشخص شدن

جدول (۵) ضریب همبستگی اسپیرمن بین رویکردها

فاکتورها	جهادی	انعطاف‌پذیری	فرصت‌سازی	مولد	درون‌زا	پیشرو	برون‌گرا
جهادی	۱						
انعطاف‌پذیری	۰/۶۳۷**	۱					
فرصت‌سازی	۰/۸۲۹**	۰/۷۹۶**	۱				
مولد	۰/۴۴۷**	۰/۶۱۷**	۰/۵۷۵**	۱			
درون‌زا	۰/۹۱۳**	۰/۷۵۱**	۰/۷۹۳**	۰/۵۷۴**	۱		
پیشرو	۰/۸۶۰**	۰/۴۶۶**	۰/۶۲۵**	۰/۶۷۱**	۰/۸۴۱**	۱	
برون‌گرا	۰/۷۶۰**	۰/۴۳۵**	۰/۴۶۲**	۰/۲۸۶**	۰/۷۳۱**	۰/۶۴۵**	۱

تاثیر متغیر) و H_1 (تاثیر متغیر) می‌باشد. H_0 : رویکردهای اقتصاد مقاومتی در اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان اجرایی نشده است. H_1 : رویکردهای اقتصاد مقاومتی در اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان اجرایی شده است. در این آزمون عدد ۳ (متوسط) به‌عنوان عدد وسط در نظر گرفته شده است و در صورتی که سطح معنی‌داری از ۰/۰۵ بالاتر یا نسبت گروه ۲ آزمون کمتر از ۰/۶ باشد، به معنای تایید H_0 و رد H_1 است. اگر سطح معنی‌داری کمتر از ۰/۰۵ و نسبت گروه ۲ بیشتر از ۰/۶ باشد، به معنای رد H_0 و تایید H_1 است. از آنجایی که عدد ۳ عدد وسط در نظر گرفته می‌شود و امتیازبندی سوالات از ۱ تا ۵ است، از تقسیم عدد ۳ بر عدد ۵، فرضیه‌های این آزمون به این نحو خواهد بود:

$$H_0: \rho \leq 0/6$$

$$H_1: \rho > 0/6$$

علامت دوستاره که در کنار ضریب‌های همبستگی است نشان از این دارد که این همبستگی‌ها در سطح اطمینان ۰/۹۹ نیز وجود خواهد داشت. بیشترین میزان همبستگی موجود مربوط به همبستگی میان رویکردهای درون‌زا و جهادی با ضریب ۰/۹۱۳ می‌باشد؛ همچنین کمترین میزان همبستگی مربوط به همبستگی میان رویکردهای برون‌گرا و مولد با ضریب ۰/۲۸۶ است. با توجه به این آزمون، فلش‌های دوطرفه میان رویکردها در مدل مفهومی پیشنهادی تحقیق مورد تایید قرار می‌گیرد. در ادامه تحقیق، جهت آزمون فرضیه‌های تحقیق، از آزمون ناپارامتریک میانگین دوجمله‌ای استفاده خواهد.

در این بخش نیز باید از آزمون میانگین دوجمله‌ای برای تایید یا رد رویکردهای تحقیق استفاده کرد؛ همچنین جهت تایید یا رد فرضیه‌های مطرح‌شده در تحقیق استفاده خواهد شد. این آزمون دارای دو فرض آماری H_0 (عدم

جدول (۶) آزمون میانگین دوجمله‌ای (آزمون موفقیت)

فاکتورهای تحقیق	بازه	تعداد	نسبت مشاهدات	نسبت آزمون	سطح معنی دار
جهادی	گروه ۱	۲۰۹	۰/۷	۰/۶	۰/۰۰۰
	گروه ۲	۷۲	۰/۳		
	کل	۲۸۱	۱/۰		
انعطاف‌پذیری	گروه ۱	۲۲۲	۰/۸	۰/۶	۰/۰۰۰
	گروه ۲	۵۹	۰/۲		
	کل	۲۸۱	۱/۰		
فرصت‌سازی	گروه ۱	۱۷۳	۰/۶	۰/۶	۰/۳۱۹
	گروه ۲	۱۰۸	۰/۴		
	کل	۲۸۱	۱/۰		
مولد	گروه ۱	۱۹۵	۰/۷	۰/۶	۰/۰۰۱
	گروه ۲	۸۶	۰/۳		
	کل	۲۸۱	۱/۰		
درون‌زا	گروه ۱	۲۴۵	۰/۹	۰/۶	۰/۰۰۰
	گروه ۲	۳۶	۰/۱		
	کل	۲۸۱	۱/۰		
پیشرو	گروه ۱	۱۶۴	۰/۶	۰/۶	۰/۳۰۸
	گروه ۲	۱۱۷	۰/۴		
	کل	۲۸۱	۱/۰		
برون‌گرا	گروه ۱	۲۱۵	۰/۸	۰/۶	۰/۰۰۰
	گروه ۲	۶۶	۰/۲		
	کل	۲۸۱	۱/۰		

انعطاف‌پذیری، فرصت‌سازی، مولد و پیشرو به‌عنوان رویکردهای مطرح در اقتصادی مقاومتی، تا به حال در اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان به‌صورت مؤثر و کارا، پیاده‌سازی و اجرا نشده است. در جدول ۷ نیز به‌صورت خلاصه، جواب نهایی هر کدام از فرضیه‌های تحقیق نشان داده شده است.

در جدول ۶، تعداد پاسخ‌ها در تمامی رویکردها در گروه ۱ و گروه ۲ نشان داده شده است. در رویکردهای جهادی، درون‌زا و برون‌گرا، پیشرو، مولد، فرصت‌ساز و انعطاف‌پذیر، تعداد پاسخ‌های گروه ۲ کمتر از ۰/۶ می‌باشد. با توجه به تعریف فرضیه در این فاکتورها فرض H_0 (بیانگر عدم تاثیر متغیر) تایید و فرض H_1 (بیانگر تاثیر متغیر) رد می‌شود. با توجه به نتایجی که به‌دست‌آمده است، می‌توان چنین نتیجه گرفت که رویکردهای جهادی، درون‌زا و برون‌گرا،

جدول (۷) نتایج نهایی فرضیه‌های تحقیق

ردیف	فرضیه‌های تحقیق	نتیجه
۱	رویکرد جهادی بعنوان یکی از رویکردهای اقتصاد مقاومتی، در اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان پیاده‌سازی و اجرا شده است.	رد فرضیه
۲	رویکرد انعطاف‌پذیری بعنوان یکی از رویکردهای اقتصاد مقاومتی، در اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان پیاده‌سازی و اجرا شده است.	رد فرضیه
۳	رویکرد فرصت‌سازی بعنوان یکی از رویکردهای اقتصاد مقاومتی، در اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان پیاده‌سازی و اجرا شده است.	رد فرضیه
۴	رویکرد مولد بعنوان یکی از رویکردهای اقتصاد مقاومتی، در اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان پیاده‌سازی و اجرا شده است.	رد فرضیه
۵	رویکرد درون‌زا بعنوان یکی از رویکردهای اقتصاد مقاومتی، در اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان پیاده‌سازی و اجرا شده است.	رد فرضیه
۶	رویکرد پیشرو بعنوان یکی از رویکردهای اقتصاد مقاومتی، در اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان پیاده‌سازی و اجرا شده است.	رد فرضیه
۷	رویکرد برون‌گرا بعنوان یکی از رویکردهای اقتصاد مقاومتی، در اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان پیاده‌سازی و اجرا شده است.	رد فرضیه

همانطور که در جدول ۷ قابل مشاهده می‌باشد، تمامی هفت فرضیه تحقیق رد شده است. در بخش بحث و نتیجه‌گیری، به فرضیه‌های تحقیق به صورت مفصل پرداخته شده است؛ همچنین راهکارها و پیشنهادات راهبردی جهت پیاده‌سازی و اجرای رویکردهای اقتصاد مقاومتی در سازمان‌های دریایی کشور نیز ارائه گردیده است.

۴. بحث و نتیجه‌گیری

در این تحقیق قصد بر آن بود که رویکردهای مطرح‌شده بعنوان رویکردهای مهم و اساسی اقتصاد مقاومتی در اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان بررسی شود. هدف از انجام بررسی، نشان دادن میزان اجرای رویکردهای اقتصاد مقاومتی در سازمان مورد مطالعه بوده است. رویکردهای مورد بررسی شامل هفت رویکرد جهادی، انعطاف‌پذیری، فرصت‌سازی، مولد، درون‌زا، پیشرو و برون‌گرا بود. ابتدا میانگین رویکردها محاسبه گردید. بالاترین امتیاز ۵ و کمترین امتیاز ممکن ۱ بود. اختلاف ۴ امتیازی این اعداد (اختلاف اعداد ۱ و ۵) در سه دسته نامطلوب (۱ تا ۲/۳۳)، نسبتاً نامطلوب (۲/۳۴ تا ۳/۶۶) و مطلوب (۳/۶۷ تا ۵) قرار می‌گیرد. وضعیت پیاده‌سازی و اجرای رویکردهای اقتصاد مقاومتی در اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان اینگونه خواهد بود که رویکردهای انعطاف‌پذیری (۲/۱۷) و مولد (۲/۲۹) در سطح نامطلوب قرار دارد؛ همچنین رویکردهای فرصت‌سازی (۲/۵۱)، برون‌گرا (۲/۵۲)، درون‌زا (۲/۵۸)، پیشرو (۲/۳۷) و جهادی (۲/۶۰) در سطح نسبتاً نامطلوبی قرار دارند. هیچ کدام از رویکردها در سطح مطلوب و کاملاً مناسب قرار ندارند. در زمینه پیاده‌سازی و اجرای اقتصاد مقاومتی می‌توان گفت که با

توجه به نتایج حاصل از تحقیق، در اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان تمامی هفت مولفه تحقیق (جهادی، درون‌زا، برون‌گرا، انعطاف‌پذیری، فرصت‌سازی، مولد و پیشرو)، به عنوان رویکردهای مطرح در اقتصادی مقاومتی، تا به حال در اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان به صورت مؤثر و کارا، پیاده‌سازی و اجرا شده است. با توجه به رویکردهایی که تا به حال در اداره کل بنادر و دریانوردی استان هرمزگان محقق نشده است و همچنین تحقق کامل و مطلوب رویکردهایی که تا به حال در سطح نسبتاً مطلوب قرار داشته‌اند، در ادامه راهکارها و پیشنهادهایی بر اساس شاخص‌ها و نتایج تحقیق برای مدیران و مسئولان سازمان‌های دریایی کشور ارائه می‌گردد.

از جمله راهکارها و پیشنهادهایی که می‌توان متناسب با نتیجه این پژوهش ارائه داد عبارت‌اند از: ارائه نقشه اجرای اقتصاد مقاومتی به صورت جامع و کامل در سازمان، در راستای اجرای طرح اقتصاد مقاومتی در میان کارکنان همدلی ایجاد گردد، مشوق‌های سازمانی برای اجراکنندگان طرح اقتصاد مقاومتی در نظر گرفته شود، نظام مالی سازمان همگام با طرح اقتصاد مقاومتی اصلاح گردد، زیرساخت‌های خدماتی برای ترانزیت مشتریان خارجی مهیا گردد، زمینه‌های مبادلات علمی با کشورهای همسایه ایجاد شود، دیپلماسی‌های لازم جهت حمایت از اقتصاد مقاومتی انجام شود، خدمات متنوع‌تری به مشتریان خارجی ارائه شود، در محیط‌های علمی و آموزشی به مزایای اقتصاد مقاومتی پرداخته شود، کارکنان سازمان تبیین شود، استانداردهای خدمات به مشتریان افزایش داده شود، منابع مالی در جهت

- [۳] خلیلی، ح. مقاومت اقتصادی در پرتو اقتصاد مقاومتی، کارآگاه، دوره دوم، سال پنجم، شماره ۲۰، ۱۳۹۱.
- [4] Johnston, D. C. "Richest Are Leaving Even the Rich Behind", *New York Times*, PP. 1,17, June, 5, 2005.
- [۵] سیف، ا؛ و خسروشاهی، م. نظام ارزی مطلوب اقتصاد ایران در اقتصاد مقاومتی، فصلنامه پژوهش های اقتصادی ایران، شماره ۵۴، ۱۳۹۲.
- [۶] فشاری، م؛ و پورغفار، ج. بررسی و تبیین الگوی اقتصاد مقاومتی در اقتصاد ایران، مجله اقتصادی، سال چهاردهم، شماره ۵ و ۶، ۱۳۹۳.
- [۷] لاولاک، ک؛ و لایت، ل. اصول و مدیریت بازاریابی خدمات، ترجمه بهمن فروزنده، نشر آموخته، اصفهان، ۱۳۸۵.
- [۸] یگانه، ح. جایگاه بنادر ایران در اقتصاد مقاومتی، روزنامه عصر ایران، ۱۳۹۳.
- [۹] پرتال اینترنتی معاونت علمی و فن آوری ریاست جمهوری، سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی. (www.isti.ir)، تاریخ دسترسی: ۱۳۹۴/۰۹/۱۰.
- [۱۰] <http://www.asriran.com/fa/news/33> (3965)، تاریخ دسترسی: ۱۳۹۴/۱۰/۱۵.

کارآفرینی استفاده بیشتری شود، به افراد خلاق و کارآفرین سازمان بها داده شود، ظرفیت های علمی سازمان شناسایی و مورد استفاده عملی قرار گیرد، به بهره وری سازمان با امکانات موجود توجه شود، توانمندی های کارکنان سازمان با آموزش های علمی مناسب افزایش داده شود، خدمات اساسی و راهبردی مورد توجه بیشتری قرار گیرند، خدمات ویژه برای جذب مشتریان راهبردی منطقه ای در نظر گرفته شود، برنامه ریزی های لازم برای پساتحریم در نظر گرفته شود و مدیریت مخاطرات اقتصادی در شرایط بحرانی به صورت هدفمند فعالیت داشته باشد.

۵. منابع

- [1] Peet, R. & H. Elaine, *Theories of Development Contentions, Arguments, Alternatives*, The Guilford Press, Second Edition, 2009.
- [۲] سوارکار، ح. اقتصاد مقاومتی و مفاهیم وابسته به آن، اندیشه سراس تعاون، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۱۳۹۳.